

W
Дошкільні
виштовання

ISSN 0321-1401

3.97

**ЩОМІСЯЧНИЙ
НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ
ЖУРНАЛ
ДЛЯ ПЕДАГОГІВ І БАТЬКІВ**

**Засновник — Міністерство
освіти України.
Зареєстровано,
серія КВ № 374 від 12.01.1994**

Виходить з 1931 року

Журнал нагороджено
Почесною Грамотою
Президії Верховної
Ради України

**№ 3 (668)
БЕРЕЗЕНЬ 1997**

**Головний редактор
Ніна АНДРУСИЧ**

**Відповідальний секретар
Станіслав ВИШЕНСЬКИЙ**

Редакційна колегія:
Любов Артемова, Ольга Бондар,
Едуард Вільчковський, Катери-
на Волинець, Ніна Гойда, Оле-
на Кононко, Людмила Кормилі-
цина, Світлана Кулачківська,
Віктор Неділько, Наталя Петро-
ва, Зоя Плохій, Тамара Пони-
манська, Галина Раратюк, Надія
Романюк, Тетяна Солосич, Тетя-
на Станкевич, Тамара Черни-
шова, Катерина Щербакова.

Редактори відділів:
Неоніла Біличенко
(розумове, трудове виховання;
ігрова діяльність; психологічна і
методична служби; до джерел
народних).
Світлана Калачикова
(навчальна діяльність; "Дитячий
садок сьогодні і завтра", "Готуємо
до сучасної школи"; "Посібник на
конкурс").
Валерія Чепурко
(фізичне виховання; охорона здо-
ров'я; ранній вік; журнал у
журналі — "Подруга").
Літературний редактор
Василь Рубан
Художнє оформлення
Олени Рябокони
Художньо-технічний редактор
Ірина Михалко
Коректор
Ніна Любаченко

Здано до набору 10.02.97. Підписано до друку
28.02.97. Формат 60x84 1/8. Папір офсетний
№ 1. Офсетний друк. Гарнітура прагматика.
Умовн. друк. арк. 3,72. Умовн. фарб.-відб.
14,88. Обл.-видавн. арк. 5,5. Тираж 12120
прим. Зам. 0108703.

Адреса редакції:

254053, Київ-53, вул. Юрія Коцюбинського, 7.
Тел.: 216-11-19, 216-91-14, 216-13-32.

Комп'ютерний набір і верстка
ДП "Каскад"-К.

Видруковано на журнальному комплексі
видавництва "Преса України", 252146, Київ-
146, Героїв Космосу, 6.

Заборонається перевидання з комерційною
метою матеріалів журналу нинішнього і
минулих років сторонніми юридичними і
фізичними особами.

© "Дошкільне виховання", 1997

Життя іде і все без коректур.
І час летить, не стишує галопу.
Давно нема маркізи Помпадур,
і ми живем уже після потопу.

Не знаю я, що буде після нас,
в які природа убереться шати.
Єдиний, хто не втомлюється, — час.
А ми живі, нам треба поспішати.

Зробити щось, лишити по собі,
а ми, нічого, — пройдемо, як тіні,
щоб тільки неба очі голубі
цю землю завжди бачили в цвітінні.

Щоб ці ліси не вимерли, як тур,
щоб ці слова не вичахли, як руди.
Життя іде і все без коректур,
і як напишеш, так уже і буде.

Але не бійся прикрого рядка.
Прозрінь не бійся, бо вони, як ліки.
Не бійся правди, хоч яка гірка,
не бійся смутків, хоч вони як ріки.

Людині бійся душу ошукать,
бо в цьому схибиш — то уже навіки.

Ліна КОСТЕНКО

Зміст

Офіційний відділ

Жінка має знати свої права.
З Конвенції про подолання всіх
форм дискримінації щодо жі-
нок 3

Державна грошова допомога
сім'ям з дітьми 5

Стежина духовності

АРТЕМОВА Л. Освічені жінки
козацької доби 6

СВЕРСТЮК Є. Осяяний ви-
соким небом. *Духовний світ
Шевченка* 8

Теорія і методика

БРЕЖНЄВА О. "Цифри подо-
баються, а грати з ними важ-
ко..." *Дослідження пізнавальної
активності дітей шестирічного
віку* 10

ВІЛЬЧКОВСЬКИЙ Е., БІЛЕНЬКА
Г., БОГІНИЧ О. Весна прийшла
— радіймо. *Пізнання природи
і природа рухів. Для середньої
групи* 12

Валеологія для всіх

ЮРОЧКІНА С. Щоб дбати, тре-
ба знати 14

Психологія на щодень

КОВРИЖНИХ Ю., СМОЛЬНИ-
КОВА Г. Збагачуємо емоційну
сферу дітей 16

Якщо рідну мову

ДЗЮБИШИНА-МЕЛЬНИК Н.
Шануймося, панове! Культура
української мови. *Бесіда друга:
"Правильне вживання слів" ...* 18

До джерел

МІЩЕНКО І. Писанки з апліка-
цією 20

Практика

Збережемося, якщо збереже-
мо душі 22

Жива екологічна газета 23

Весняне первоцвіття. *Заняття-
подорож для старших дошкіль-
нят* 25

Свата і розваги

ДОЦЕНКО Л. Весняна ман-
дрівка. *Дозвілля для старших
дошкільнят* 26

Подруга

ЧЕПУРКО В. Самотня жінка
бажає познайомитися 30

Домашні пологи Мінохорони
здоров'я визнали... але схвали-
ти не може 31

РУДНЄВ С. Цілунок. Мелодія.
Слова — як дим 31

На 1-й сторінці обкладинки —
фотоетюд Л. ШОРИНОЇ

ОСЯЯНИЙ ВИСОКИМ НЕБОМ ДУХОВНИЙ СВІТ ШЕВЧЕНКА

Євген СВЕРСТЮК,

літературний критик, головний редактор
всеукраїнської православної газети "Наша віра",
лауреат Державної премії України імені Тараса Шевченка

Давно помічено, що в Шевченкових творах слово Бог зустрічається частіше, ніж слово Україна. Відомий літературознавець Юрій Шевельов вбачає у цьому фактові не те що доказ побожності поета, а його **світоглядну основу** — те, на чому Шевченків світ стоїть. То світ особливий, створений любов'ю Всевишнього і скалічений людською ненавистю, злобою, зіпсутістю. Але попри все він осяяний високим небом, а тому нас знов і знов тягне заглянути у цей світ і серцем ожити в ньому. Цей світ сповнений Божої краси, навіть коли поет скорбно роздумує:

І день іде, і ніч іде,
І голову схопивши в руки,
Дивуєшся, чому не йде
Апостол правди і науки.

Іншими словами, Шевченко не приймає світу таким, яким він є. Окрім любові й молитви до Господа, у нього ви знайдете часті розмови з Богом, прикрі запитання, докори, жалі й деяке незрозуміння Божого допущу:

Чи Бог бачить із-за хмари
Наші сльози, горе?

Звичайно, такі постійні розмови з Богом були б зовсім не потрібні для людини невіруючої. Вона могла б часом згадати про "забобонну віру предків", та й усе. Але щоб постійно розмовляти з Богом про свої тривоги, молитися до Нього, запитувати Бога, навіть докоряти Богові за те, що він "надто довготерпеливий", — то вже характерне внутрішнє життя людини глибоко віруючої. Для такої людини Бог є мірою всього, абсолют і точкою відрахунку.

Якщо для нашого часу така побожна людина нетипова, то для України минулого століття вона була пересічною нормою. Народний світогляд був поетично релігійним. Таким він залишився й досі у глибинах, яких не торкнувся каток тотального атеїзму.

Якби сто років тому хтось підняв питання про атеїзм Шевченка, то на нього покивали б головою. Мовляв, кому що, а курці просо: сам ледащо та ще й шукає собі спільників...

Сучасникам поета ще менше спадало на думку таке питання, настільки далекі самі вони були від атеїзму. Особливо, коли йдеться про освічену верству, яка розуміла, що Шевченко був серцем Кирило-Мефодіївського братства, котре не приймало соціально-революційних віянь часу і широко вірило, що посправжньому реформувати суспільство можна тільки на християнських засадах.

Що ж стосується простих читачів, то вони в той час, може, й не припускали, що справді є такі люди, які в Бога не вірують, хіба що якісь недолюдки або зовсім пропаші. Глибока релігійність входила вже в саме поняття "народний поет", бо яким же українським народним поетом міг бути поет без Бога? Народний поет Шевченко, народний філософ Сковорода — постаті передусім духовного профілю в тому розумінні, що план побутовий чи соціально-політичний у них не на першому місці. Основною точкою відрахунку всього у них є Бог, і "єдина на землі служба Божа" (Гоголь). Сковорода писав не просто пісні, а "Сад божественних пісень". Шевченко у своїх поемах не зводив політичних рахунків, а ставив царів, наче на сповідь, перед лицем Бога і розвінчував імперську комедію ідолів та "дядьків отечества чужого".

Про Бога мають свої поняття поети, філософи, артисти, й особливо різняться їхні ставлення до офіційної церкви. Та більшовицький стандарт з його примусовим матеріалізмом і войовничим атеїзмом усіх зрівняв. У

марксистсько-ленінських "дослідженнях" і брошурах усі великі вчені і філософи показані як ідеологічні співучасники — стихійні матеріалісти, діалектики, "борці проти ідеалізму та релігії".

При такому підході істина не була метою дослідження. Автори кон'юнктурно вихоплювали з тексту такі висловлювання, які можна повернути на свій бік. Обман і олжа стали нормою мислення радянської людини, і ця людина писала для нас підручники й книжки.

Як же читали Шевченка колись наші соціалістатеїсти?

Михайлові Драгоманову не імпонувала ось така Шевченкова іронія проти безбожників:

А то залізете на небо:

"І ми не ми, і я не я!

І все те бачив, і все знаю,

Нема ні пекла, ані раю,

Немає й Бога, тільки я!.."

Однак він заперечує проти того, щоб називати поета соціалістом і революціонером, та критикує напівосвічених клерикалів, схильних називати безбожництвом будь-яке відхилення від догми. Він знає, що в кожного своя дорога до Бога. Малі люди все тихо переживають, а великі пишуть, шукають, говорять на хвилі екстазу, стверджують і заперечують, часто суперечать самі собі.

Інший соціаліст, Анатолій Луначарський, у своїй знаменитій лекції "Великий народний поет", прочитаній у Парижі 1911 року, всіляко наближує Шевченка до своїх позицій: "Гнівна любов — струна лірики й епосу нашого поета". Проте коли підходить до питань віри Шевченкової, то вже говорить чесно: "Шевченко по-своєму був релігійним. Він любив Біблію і Євангеліє. Там він часто брав свої молитви, наслідував псалми і пророків..." Далі Луначарський пробує по-своєму виправдати позиції поета: "Релігійність Шевченка є природна, як у людини лихоліття, що жадає вірити в триумф найвищої правди". Акцентується, звичайно, "соціальне коріння", проте Шевченкова віра була органічніша й глибша: вона йшла від народної традиції, а також від його наскрізь релігійно-поетичної натури.

Зрештою, треба погодитися з думкою, що "релігійність Шевченкова не мала нічого спільного з офіційною релігійністю, а його Бог не подібний до візантійського Саваота". Але це вже інше питання. Важливо те, що людям великої культури і на думку не спадало перекичувати образи великого поета та підганяти їх під атеїстичні гасла...

Фальшива версія про "атеїзм" Шевченка створювалася більшовицькою пропагандою на ґрунті провінційної малокультурності, поєднаної з грубою кон'юнктурою. Вона вкорінювалася через школу в міру того, як вкорінювались ленінська ідеологія і "єдино вірний" діалектико-матеріалістичний світогляд.

Навіть на такого велетня, як Олександр Довженко, діяв цей ідеологічний гіпноз. У найважчі години життя він записує у своєму щоденнику за 2.1.1946: "Я почав молитися Богу. Я не молився йому 37 років, майже не згадував його. Я його одкинув. Я сам був бог, богочоловік. Зараз я постиг невеличку краплину своєї облуди... Помілявся Шевченко, Франко, великі руські мислителі. Шевченко, здається мені, через брак культури. "Немає Господа на небі". Звичайно, немає. І Матері Божої немає. Він не існує. Але його нема. І став я думати, що страшно і вбого на світі, коли його нема, як от зараз, наприклад".

В іншу мить духовного спалаху Довженко пише: "Кобзаря цитувати трудно. Він нагадує мені огненну піч,

з якої обережно вихоплюють угольки і, перекидаючи їх між пальцями, прикурюють".

От і сам прочитував вихоплену і вже погашену вуглину, забувши, як вона світиться в поемі "Сон". Там Шевченко, навпаки, докоряє Богові за те, що він занадто високо на небі. В імперському содомі його забули.

"Нехай, — каже, —
Може, так і треба".
Так і треба! бо немає
Господа на небі! —

спалахує поет. Та це ж типовий вигук релігійного селянина, який у такій формі викликає громи небесні!

Таки справді, "Кобзаря" "важко цитувати". Але його занадто легко цитують... Вихоплюють слова, півречення, які в контексті мають зовсім інший зміст!

У побожному народі кажуть: "Не гнівить Бога", "не нарікайте на Бога", "не спокушайте Бога". Видно, цей гріх дуже поширений. Доводять до гріха гнів, велика пристрасть і відчай. Коли дрібний чоловік через особисті невдачі гнівить Бога, то його зупиняють. Але коли чоловік признається, що він, пригломшений неправдою і безкарністю зла, не може відчуті і побачити Бога в безмежному світі, то всі мовчать, задумавшись: адже кожен має подібний гріх.

То не гріх гордині чи ображеного самолюбства — то гріх захмареної, пригніченої душі. Коли поет пише про долю народу і дорікає Богові:

Чи, може, радишся з панамі,
Як править миром? —

то всі розуміють, що це не питання, а гаряче слово. А коли поет у пристрасному спалаху кидає:

Так і треба! бо немає
Господа на небі! —

то всі розуміють, що це не логічний постулат "немає Бога", а виклик мовчазному Богові: якщо нема кари на тих, що правдою торгують і Господа зневажають, то виходить так, наче Бога нема.

Інші говорять: "Я не можу збагнути, чому Бог усе терпить!" — це те саме, але більш зрозуміло. Такі питання й апеляції до Бога лунають тисячоліття. Їх ставлять люди віруючі — і чим більше віруючі, тим більше ці питання їх мучать.

Але людина безбожна завжди радіє, коли почує будь-які нарікання на Бога з боку "праведника". Ось, мовляв, навіть побожний підтверджує. Але побожний чл не підтверджує. Він, за Шевченком, повторює:

Моліться Богові одному,
Моліться правді на землі,
А більше на землі нікому
Не поклоніться.

Можна розкрити Біблію в розділі "Псалми" і прочитати подібні мотиви: в жорсткому світі співець Псалмів покладається на поміч Божу. Але час від часу вриваються в його спів грішні мотиви смутку й відчаю, що переходять у докори ("Ти нас нашим сусідам віддав на зневагу") і навіть ідуть далі: "Прокинься ж, — для чого ти, Господи, спиши!" (Пс. 43). "Коли опочити ляжеш, Боже утомлений", — одна з Шевченкових варіацій на цю тему.

Але коли Шевченко переспівує Псалом 52 "Рече безумець", то він з такими абсолютними акцентами судить безбожництво, що питання про його позицію не виникає:

Пребезумний в серці скаже,
Що Бога немає,
В беззаконії мерзів...

Часто в літературі, згадавши про актуальні натяки в "Неофітах", обминають наскрізну ідею цього твору — мотив християнського всепрощення. Зате акцентують із притиском заклик до боротьби в "Юродивому", написаному в той же час. Що й казати, мотив шевченківський. Навіть більше: його постійне марення про людину активного опору, про козака серед свинопасів. Але чи такий уже антихристиянський той мотив, де "святий лицар" "сатрапа в морду затопив, та ще й у церкви"?

Згадаймо євангельське вигнання міняйлів із храму: там Христос у храмі вдається до активної непримиренності щодо зневажання святині — як той, хто має моральне право в домі Отця свого...

Філософія деїзму тлумачить земну історію без втручання в неї Творця Світу. Але мало хто може втриматися на таких незворушних висотах... Вже в Книзі Псалмів закладена подвійна уява про Бога. З одного боку — це скеля, вічний прихисток для вічної душі й опора для збентеженого духу, який тягнеться до правди.

З іншого боку, автор "Псалмів" усіма силами прагне залучити Бога до своєї боротьби з ворогами.

Ця подвійність є слабкістю усіх синів землі, — синів людських: вони хочуть бачити в Богові останню ціль і останній суд. Але не можуть задовольнятися самою вірою і, природно, хочуть зробити Бога співучасником. Коли те, друге, уявлення, де переважають земні цілі, запанує над людиною, тоді вона докоряє Богові за те, що "мовчить, як і оті гори предковічні, що политі кровію людською".

І тут розмова з Богом, коли вона ще й наповнюється гординою, вже виходить за грань деїзму — до атеїзму. Саме на цій грані "пребезумний в серці скаже, що Бога немає".

Шевченкові молитви, ридання й відчайні звертання не раз затьмарювали йому візію Бога, як пристрасті затьмарюють свідомість і душу кожному. Тільки на чистому плесі душі налагоджується зв'язок з Богом.

Шевченкова творчість є постійним пориванням до душевної ідилії. З неї починається поема "Сон". Вона творить тло його поем і повістей. Але чисте небо зтягується хмарою і починає червоніти, як тільки на обрії з'являється вісник зла, розлитель — розбещений панич або заброда-москаль. Ці одержимі злом "прожигатели жизни" запалюють тихий рай душі. Образ цей у Шевченка розростається до великого символу. Здається, що вслід за розбещувачем у світ ідуть апокаліптичні часи...

Нормальний Шевченковий світ — то добрий лад християнської душі, мир душі. Він розлитий у його поетичних і прозових творах, у його картинах. Запорукою того спокою душевного є життя у згоді з Богом.

Як мало хто в ті часи, Шевченко відчував, що найвища стеля творчості — вічне небо. І Бог у нього постає по-народному просто, без філософських псевдонімів. Звідки таке смирення серця? Чи лежало це в натурі Шевченка? Чи не було тут впливу християнської літератури?

Звичайно, передусім, у натурі: великі люди дуже одверто й нещадно говорять про себе — як перед Богом. Але релігійні позиції письменників засвідчуються не так у розмовах про Бога, як у послідовному утвердженні добрих начал. Гординя — то перший гріх, що вносить розлад із Богом. Гріх настільки легалізований, що в побуті слово "гордість" набуло навіть позитивного звучання. У літературі доби романтизму індивідуалізм і гордість стали нормою.

Шевченко протистоїть цій нормі і, за євангельською традицією, не розрізняє гординю і гордість. Жоден із поетів того часу так не звойовує гріха і не ворогує з тими, хто "кощунствует в потьмах, как царь ума" ("Тризна"), як він. І жоден так щиро не сповідається у своїх творах, як Шевченко ("душе моя убогая", "і засохли мої сльози", "дурні та горді ми люди" тощо). У нього царі, пани і всякі іроди — то передусім пустоцвіт гордості, що підштовхує їх до зла.

Жоден із великих поетів не жив у постійному діалозі з Богом, як Шевченко. І то ще з дитинства. В душі тієї зворушливої ідилії "Мені тринадцятий минало...":

Уже покликали до паю,
А я собі у бур'яні
Молюся Богу... і не знаю,
Чого маленькому мені
Тоді так приязно молилось,
Чого так весело було?
Господне небо, і село,
Ягня, здається, веселилось!

Чи не в тому молитовному ключі таємниця поезії Кобзаря, сумірного з ладом народної душі, спраглої любові, правди і добра? У бурхливому житейському морі ця душа часто захмарена і збурена, але тяжить вона до "тихого раю" Шевченкових образів України, що співаються, як молитва.

